

Rizwan Manawi (2019): *Beyond the Mosque: Diverse Spaces of Muslim Worship*

Acta Fakulty filozofické
Západočeské univerzity v Plzni
2019, Vol. 11 (2), 97–99
<http://ff.zcu.cz/research/edicni-cinnost/acta/>
ISSN 2336-6346

London: I.B. Taurus. 168 s.
ISBN 978-1-78831-527-2.

Antropologie náboženství a konkrétně antropologie islámu je v českém prostředí nepříliš probádaným vědním oborem. Doposud nebyla vydána žádná česká odborná publikace týkající se specificky antropologie islámu, přestože u cizojazyčných pramenů (především anglických) je možné jmenovat hned několik autorů. Známymi a výraznými osobnostmi v tomto kontextu jsou například američtí antropologové Jens Kreinath či John Bowen, dále můžeme jmenovat Gabriela Marranciho či Talala Asada. Publikace *Beyond the Mosque* je dalším dílem přispívajícím k rozšíření tohoto vědního oboru v anglofonním prostředí i mimo něj.

Rizwan Manawi ve svém dlouholetém výzkumu, uskutečněném v několika zemích s početnou muslimskou komunitou (Turecko, Senegal, Libanon, Indie, Egypt a další), sledoval nejen diverzitu prostor sloužících k uctívání a účelnost těchto objektů, ale zabýval se také odlišnostmi jednotlivých islámských komunit ve vyznání i náboženské praxi. Zkoumal tedy nejen islám žitý, ale věnoval pozornost i jednotlivým architektonickým prvkům náboženských prostor a tyto dva aspekty následně uvádí ve své knize do souvislostí. Poznatky nabyté z terénu, kdy sám určitá místa navštívil a stal se sám součástí některých rituálů, opírá o své odborné i praktické znalosti islámu.

Hlavním sdělením publikace je pochopení diferencí v islámu a vyvrácení generalizací i určitých předsudků s islámem spojovaných. Autor trefně upozorňuje na nedostatečnou kategorizaci, která se často omezuje pouze na zá-

kladní dělení – islám šíitský a sunnitský. Upozorňuje tedy především na problematiku redukcionismu, a naopak zdůrazňuje hodnotu pluralismu v kontextu islámu. I tak si Rizwan Manawi zvolil poměrně široké a nelehce uchopitelné téma. Velice zdařilá je autorova komparace odlišnosti muslimských komunit z hlediska víry a náboženské praxe s odlišnými typy islámské architektury. Klasické mešity či jiné islámské náboženské stavby (například imambara, jamatkhana, khanaqah, zawiya, tekke a další) jsou budovány na základě vlivů prostředí, ale i potřeb daného společenství. Ukazuje, že tyto vizuální odlišnosti jsou analogické s chápáním náboženství, které nemůže být a ve skutečnosti ani není identické pro všechny jeho vyznavače. Stejně jako na architekturu působí historické a geografické vlivy, je proto naprosto adekvátní takto vnímat a posuzovat i rozličné muslimské komunity. To však není jediná velice zdařilá analogie, kterou autor v díle demonstruje. Mešita může být – a také je – vnímána jako projev identity dané komunity. Neztrácí však přitom svou pozici v jakémsi globálním dialogu se zbytkem muslimské obce, ummou, což opět z hlediska architektury prokazují určité stavební prvky¹ jakožto sdílený element většiny světových mešit. Zde se opět dostáváme k paralele s náboženstvím, konkrétně s Koránem a sunnou, jakožto základnímu a společnému rámci pro všechny muslimy, který je platný a aplikovaný, ačkoli se náboženská praxe či rituály mohou regionálně lišit – v některých případech dokonce i diametrálně. Jsou to právě rituály, skrze které muslimové nejenže vyjadřují

¹ Jsou jimi mihráb (modlitební výklenek směřující k Mekce) a minbar (prostor v mešitě určený pro lepší viditelnost a slyšitelnost imáma či chat'aba, kazatele, během páteční modlitby).

svou zbožnost a náležitost k určitému systému sdílené víry, ale zároveň projevují své specifické lokální historie i kulturní porozumění islámu jako takovému. Výsledek autorova výzkumu publikovaný prostřednictvím této monografie jasně prokazuje, že islám není možno vnímat jako jednotvárný a homogenní celek s přesně definovanou tradicí a ceremoniemi.

Knihla obsahuje celkem pět kapitol, které jsou doplněny bohatým množstvím ilustrací a fotografií nezbytně nutných k demonstraci popsaných myšlenek a faktů. Autor si velmi dobře uvědomuje nezbytnost obrazového materiálu pro lepší pochopení rozsáhlé problematiky. Součástí je i přehledný slovník s výkladem arabsky užívaných termínů, s nimiž autor v díle velice aktivně operuje. První kapitola je věnována islámské architektuře, a to zejména diskuzi a následnému vyvrácení společenského zakonzervování vize mešity jakožto budovy s kopulí a minaretem. Manawi velice trefně zdůrazňuje problematický a mylný předpoklad, že pronikání islámské instituce v různých geografických a kulturních společenských prostředích zrcadlí jedna druhou a že mešita je její dominantní nebo dokonce jedinou formou. Druhá kapitola nese název Mešitní praktiky, ale zabývá se téměř výhradně modlitbou. Autor začíná historickým úvodem a plynule přechází k pojetí modlitby jako rituálního aktu, včetně jeho průběhu, a upozorňuje přitom na diference v sunnitském a šíitském prostředí. Publikace by v tomto ohledu měla být nevyhraněná, nicméně je patrné, že se autor zabývá větší měrou islámem šíitským. To může být zřejmě ovlivněno autorovým předchozím výzkumem zaměřeným na šíitskou komunitu Ismá'ílíja,² a potažmo tedy hlubším akademickým zájmem o islám šíitský, promítnutý i do této publikace. Jeho částečná zaujatost je evidentní již hned v kapitole třetí, která se už přímo věnuje šíitské

zbožnosti a rituálům, skrze něž je religiozita projevována. Autor hovoří o třech konkrétních rituálech, ta'zija,³ sineh-zani⁴ a rawzeh khwani⁵ a přináší také částečnou komparaci těchto rituálů v íránském a indickém prostředí. Čtvrtá kapitola je pak věnována islámské mystice, súfismu, jakož i různým typům staveb sloužících mystikům k vlastním rituálům. Podrobněji se v kapitole věnuje třem súfijským řádům – tidžánije, mawláwije a ni'ematulláhije. Mezi příhodné argumenty v této části knihy patří i připomínka, že sdílnost stejné terminologie nemusí nutně znamenat shodné funkce či význam. Tuto myšlenku autor demonstruje na rozdílech v účelnosti náboženské stavby husajníja, užívané jak v šíitském prostředí šíi dvanácti imámů,⁶ tak i pro súfijský řád ni'ematulláhija. Obsahem poslední kapitoly s názvem Přesahování hranic jsou především islámská komunita Mahdawija s centrem v pákistánském Balúčistánu a etnicko-náboženská skupina Drúzů. Téma kapitoly je tentokrát poněkud zmatečné. Autor zpočátku otevírá velice rozsáhlé a komplikované téma islámského práva, šarií, o němž velice stručně hovoří, a přechází k deskripci výše zmíněných komunit a charakteristice jejich vyznání. V tomto případě by bylo vhodné buďto problematiku šarií více rozvést, či ji naprosto vypustit. Hlavním námětem knihy, jak napovídá i její název, byla především islámská architektura a její specifika a různosti v odlišných koutech světa. Tematicky je však kniha velmi pestrá a bohatá a rozhodně se neomezuje pouze na umění a architekturu, i když se jedná o velice významnou obsahovou součást. Kniha ovšem působí dojmem, že autor měl snahu zahrnout co možná nejvíce témat do velmi krátkého obsahu. To způsobilo, že některým tématům je věnována přílišná pozornost na úkor jiných, jež jsou představena pouze zkratkovitě, i když se jedná o problema-

²Autor se se stal dokonce vedoucím výzkumným pracovníkem v Institutu Ismá'ílitských studií (The Institute of Ismaili Studies) se sídlem ve Velké Británii. K této pozici mu dopomohl především výzkum, probíhající mezi lety 2005–2009, zaměřený na komunitu Ismá'ílitů ve virtuálním prostoru. Zkoumal především roli internetu a její interakci ve vytváření komunity, ale i vliv na vytváření a formování individuálních identit.

³Dramatická hra znázorňující tragickou smrt imáma Husajna.

⁴Rituální bití hrudi.

⁵Truhlící vyprávění či zpěv o imámu Husajnovi.

⁶Nejpočetnější skupina v rámci šíitského islámu.

tiku natolik zajímavou, že by si rozhodně zasloužila podrobnější výklad. Takovéto rozhodnutí stručně pojednat o mnoha tématech, a to tématech velice širokých, částečně kazí celkový dojem z knihy.

Koncepčně kniha kolísá mezi dílem odborným a publicistickým. Dalo by se říci, že se z části jedná o cestopis, ale současně také o zdárnou antropologickou studii. Autor píše, vzhledem k množství užívaných arabských termínů, velice srozumitelně, čtivě a své myšlenky přehledně prezentuje v kontextuálních souvislostech. Dílo však celkově působí dojmem, že je zacíleno především na běžné čtenáře, a to i na ty, pro něž je islám tématem poněkud exotickým, či dokonce téměř neznámým. Pro odborníky, jakož i pedagogy či studenty specializující se na obor islámských studií či teritoriální studia zaměřená na oblast Blízkého východu a severní Afriky nemusí být kniha natolik informačně přínosná. Autor z valné většiny uvádí množství naprosto základních fakt, jež mohou být pro obeznámené publikum poněkud nadbytečné. Kniha je ale rozhodně přínosná kvůli autorově přímé

zkušenosti s jednotlivými muslimskými komunitami (v Senegal, Turecku, Libanonu nebo Egyptě) a specifickými rituály napříč celým muslimským světem. Takovýto, v několika případech velice podrobný popis jednotlivých obřadů a praktik (zejména pak co se týče rituálů šíitských), ještě více odkrývá hloubku, jakož i pluralitu islámu, a nepřímou tím nabádá k jeho (či lépe jejich?) dalšímu výzkumu. Tato problematika se v současné době stává čím dál více diskutovaným tématem řady odborných polemik, a tak je poptávka po vědeckých poznatcích nejen o islámu, ale i samotných muslimech poměrně vysoká. *Beyond the Mosque* je publikací, jež v tomto kontextu může velmi dobře poskytnout základní antropologicko-historicko-teologický úvod a také pohled na odlišné formy islámu, rituály, ale i stavby v souvislosti se současným žitým islámem, a přispívá tak k rozšíření písemných pramenů vhodných k jeho porozumění.

Tereza Hříšná

Západočeská univerzita v Plzni
tereza.hrisna@gmail.com